

ΑΛΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΥ (1917-2001)

In Memoriam

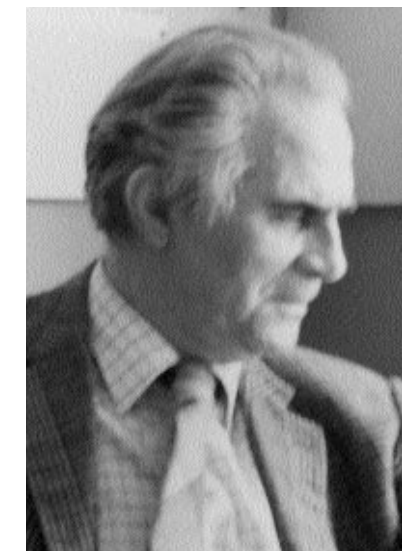
Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΑΣ ΜΕ ΤΟΝ ΑΛΚΗ ΑΓΓΕΛΟΥ

Ο ΑΛΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΥ μπήκε ορμητικά στην ζωή μας λίγες μόλις στιγμές πριν αναχωρήσει εξίσου ορμητικά, αλλά όχι αναπάντεχα. Προϋπήρχε η παρουσία του για μας τους μη ιστορικούς εδώ και δύο δεκαετίες, μέσα από τα γραπτά του για τον Διαφωτισμό, τον Ροϊδη και πολύ πιο πρόσφατα *Το Κρυφό Σχολείο*. Το τελευταίο λειτουργεί ως αφορμή για να προσκληθεί σε σεμινάριο για τους τρόπους συγκρότησης των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων στην Νότιο Ανατολική Ευρώπη: Δεκέμβριος 2000, τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Παντείου. Ο τίτλος της εισήγησής του: «Η Ελευθερία της Σκλαβιάς». Μια ακόμη δοκιμή, θα μας πει, ελέγχου της ραχοκοκκαλιάς ενός ομότιτλου υπό έκδοση βιβλίου του.

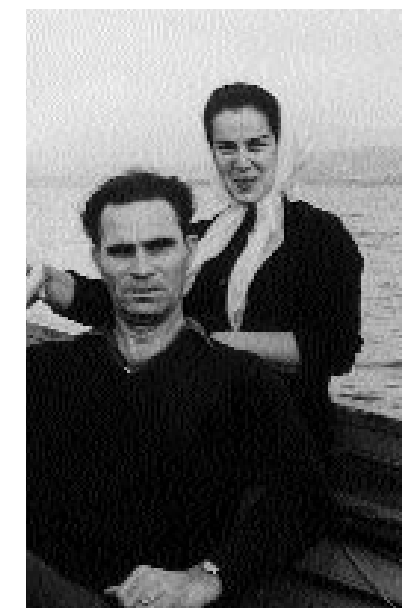
Στο τρίωρο μέθεξης φοιτητών (προπτυχιακών) και διδασκόντων της σχολής στην κυριολεξία μας «τράβηξε από τα μαλλιά» (η βία της μαιευτικής μεθόδου) για να μας μεταφέρει από τις απαρχές του 21ου αιώνα, ξεσκατάροντας, απογυμνώνοντας το τοπίο από τις σύγχρονες προσλαμβάνουσες παραστάσεις και να μας μεταφτεύσει στον 18ο αιώνα – με flash back στον 17ο αιώνα. Με παιδαγωγική σαφήνεια, σκηνική παρουσία μοναδική και μετά γνώσεως, ο αιωνόβιος Άλκης Αγγέλου συμπαρέσυρε τους εικοσάρηδες σ' ένα ταξίδι που θα μπορούσε να βαστήσει όχι τρεις αλλά δεκατρείς ώρες. Αναδύθηκε η ανθρώπινη συνθήκη σε όλες τις κύριες συνιστώσες της την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας: οι κοινότητες, τα χωριά, τα πληθυσμιακά και δημογραφικά δεδομένα τους, οι οικογένειες, τα σόγια, οι συνθήκες διαβίωσης και οι σχέσεις των ανθρώπων, η οργανική διασύνδεση οικογένειας, κοινότητας, μοναστηριού· η απόλυτη «ελευθερία της σκλαβιάς» στην διδασκαλία και την εκπαίδευση. Η εγκαθίδρυση από το οθωμανικό κράτος της προνομίας του Πατριαρχείου να ελέγχει και να καθοδηγεί ως βασικός οθωμανικός θεσμός, τις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές λειτουργίες (πέρα από την οικονομική, την φορολογική και την διοικητική).

Μας μετέφερε σ' ένα ιστορικό πλαίσιο νοητών εκδοχών της πραγματικότητας για να καταλήξει στην ανυπαρξία του «Κρυφού Σχολείου». Με την εμμονή στο πλαίσιο μιας εποχής, «αποδόμησε», όπως θα λέγαμε σήμερα, την ιδεολογία, την εθνικιστική εκείνη, που χωρίς κανένα σωζόμενο τεκμήριο κατασκεύασε μαζί με την μαγεία του *νυκτερινού* σχολείου (μια αλήθεια) το ψεύδος του *κρυφού* σχολείου (κρυφού υποτίθεται από την οθωμανική εξουσία) αναγκαίο ωστόσο για την εμπέδωση της αντιστασιακής λειτουργίας της Μεγάλης Εκκλησίας και εν γένει της συνεχούς –εκ χαρακτήρος– αντιστασιακή φύση του ελληνικού ναού. Ένα δημόδες («φεγγαράκι μου λαμπρό...») και μια εικόνα (του Γύζη) κάρφωσε οριστικά στις συλλογικές συνειδήσεις την βεβαιότητα.

«Ενάντια στην άγνοια, την προκατάληψη και την δεισιδαιμονία» –όπως θα πει ο Διονύσης Καψάλης– η αστραπιαία και βροντερή παρουσία του στο σεμινάριο. Λίγα

Η κ. Αλίκη Αγγέλου, παρά την συναισθηματική φόρτιση των ημερών, είχε την καλοσύνη να μας ανοίξει το φωτογραφικό της αρχείο. Την ευχαριστούμε θερμά.

μόλις λεπτά αργότερα θα μας εκπλήξει, με την δύναμη και την διάθεσή του, η πρότασή του να διδάξει το φθινόπωρο του 2001 με μια σειρά σεμιναρίων για «την δεξίωση της Αρχαιότητας στις φάσεις διαμόρφωσης του Νέου Ελληνισμού». Θα έλεγα ένα αναγκαίο συμπλήρωμα στην «απο-μυθοποίηση» την «απο-δόμηση» ενός ιδεολογίματος που για να συγκροτήσει ταυτότητα –την νεοελληνική– χρειάζεται από την μια την απόρριψη «του Τούρκου» του κατεξοχήν Άλλου, και την ανάδειξη σε κούφια δοξασία ενός απώτερου παρελθόντος του «Αρχαιο-Ελληνικού». Μας μαγνήτιζε, λοιπόν, αυτό το ιστορικό βάθος που ιχνηλατούσε σε εντελώς σύγχρονα προβλήματα σε συνεχιζόμενες εδώ και δύο αιώνες προκαταλήψεις και ιδεολογικές αγκυλώσεις.

Πέμπτη 26 Απριλίου, λίγες ώρες μόλις πριν από την τελική εξάντληση και απόσυρσή του, μας ενεχείρησε την περίληψη του μαθήματος που του είχαμε ζητήσει για να συμπεριληφθεί στον Οδηγό Σπουδών. Ίσως να αποτελεί και την ακροτελεύτια εγγραφή του. Την παραθέτω, φυσικά, αυτούσια:

«Αν αναπαλαιώσουμε τον όρο τυραννία στην αρχική του σημασία (κυριαρχία, βασιλεία, εξουσία), θα τον δεχθούμε ως “μέση” λέξη. Το εννοιολογικό της περιεχόμενο θα καθορίζεται πλέον εκάστοτε από το επίθετο που θα τη συνοδεύει (αβάσταχτη, γλυκιά, απεριορίστη, επιθυμητή, αναπόφευκτη κ.λπ.).

Αντικείμενο του μαθήματος με τον ειδικό τίτλο “Η δεξίωση της Αρχαιότητας από τον Νέο Ελληνισμό” είναι να αναζητηθεί το επίθετο ή τα επίθετα που συνόδευαν ή όχι την μακρά πορεία της Αρχαιότητας κατά την αναθέρμανση των σχέσεών της με το Νέο Ελληνισμό (συμβατικά 1453-1821)».

Στο σημείο ακριβώς αυτό υπεισέρχεται και η μοναδική συνεργασία του Άλκη Αγγέλου με την επιθεώρησή μας, τα Σ.Θ. Με αφορμή το τελευταίο τεύχος το αφιερωμένο στην Κωνσταντινούπολη, μάς ενημέρωσε διακριτικά πως θα μπορούσε να ολοκληρώσει ένα κείμενο που είχε στα σκαριά για την Κωνσταντινούπολη του Βυζάντιου Σκαρλά-

του. Κινητήρια ιδέα, η ανίχνευση της γένεσης της νεοελληνικής ταυτότητας που την τοποθετεί την στιγμή της Άλωσης. Η ερευνητική υπόθεση εργασίας του αναπτυροδότησε μια συζήτηση που απεκάλυπτε πόσο κοντά βρισκόταν ο Αγγέλου σε σύγχρονα πορίσματα μελετών Οθωμανολόγων που αναζητούν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες επιλέγεται η Κωνσταντινούπολη –η πόλις «των απίστων»– για πρωτεύουσα της νέας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (διόλου αυτονόητη επιλογή).

Στην τελευταία συνάντησή που είχαμε –και το μόνο που δεν προμήνυε ήταν πως θα είναι η τελευταία –μα που είχαμε πιστέψει πως ήταν μόνο η απαρχή μιας γόνιμης συνεργασίας– ανακοίνωσε πως το κείμενο της μελέτης ήταν έτοιμο και το μόνο που χρειαζόταν ήταν μια τελική ανάγνωση και θεώρηση. Εν ολίγοις, και παρά την εμφανή κόπωσή του, τις ύστατες ώρες, ήμασταν απόλυτα βέβαιοι πως όλα θα κυλήσουν ομαλά στο σεμινάριο του φθινοπώρου, και πως σε λίγες εβδομάδες ή το πολύ στο τέλος του καλοκαιριού θα είχαμε την τελική δημοσιεύσιμη μορφή της μελέτης.

Είμαστε ευτυχείς που, με την συνδρομή και την φιλολογική επιμέλεια συνεργατών του Άλκη Αγγέλου, θα δημοσιεύσουμε την μελέτη του στο αμέσως επόμενο τεύχος του φθινοπώρου.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ

«... Νομίζω ότι μπορούμε να ξαναγυρίσουμε στην θεωρία των συνειρμών... εξακριβώσεις..., διερευνήσεις..., επισημάνσεις... [συνειρμοί που εδράζονται σε άλλους συνειρμούς δεν αλληλοεξουδετερώνονται, ερωτηματικά που τίθενται και που δεν απαντώνται αναγκαστικά]. «...Δεν πρέπει να ξεκινάμε από το «δέον», αλλά από τον έλεγχο και μόνο των πραγματικών στοιχείων με μέθοδο την επαγωγή και με συνεχή επιμονή να σταθούμε μακριά από κάθε λογής σχήματα, τα οποία δεν συντελούν σε τίποτε άλλο παρά πώς να θρέψουν και να περιποιηθούν τις ανθρωπίνες αδυναμίες μας, τις οποιεσδήποτε αδυναμίες μας».

Πλάτωνος Τύχαι

«Ευτυχώς που σώζεται ακόμη ο [εκπαιδευτικός] λόγος και είναι ο μόνος, ιδιαίτερα μάλιστα, στον ακαδημαϊκό χώρο. Οι άλλοι λόγοι έχουν ξεφτίσει: ο πολιτικός, ο θρησκευτικός, ο δικανικός, όλοι».

περ. Συνδετήρας, τχ. 36, Μάρτιος 1999, σελ. 13.

«[Από την διδακτική μου δράση] αποκόμισα δύο αγαθά. Το πρώτο: η πραγμάτευση ενός θέματος στην διδακτική του φάση με υποχρέωνε να αποσαφηνίζω στην συνείδησή μου θέσεις και απόψεις... Η πειθαρχία που μου επέβαλλε η οργάνωση του θέματος ως μάθημα, αποτελούσε μια πρώτη φάση επεξεργασίας του θέματος, όχι ευκαταφρόνητη, αφού ο αντικειμενικός σκοπός ήταν το σύνολο και η διάρθρωση και όχι η λεπτομέρεια.

Η διδακτική εμπειρία μου επέτρεπε να επεξεργαστώ αργότερα το θέμα μου στα σημεία εκείνα στα οποία είχα διαπιστώσει ότι χόλωνε».

Από αυτοβιογραφικό σημείωμα του Α.Α., περ. Αντί, 4.5.2001.

